

Lämmelår igen – äntligen!

— ANNA LEJFELT - SAHLÉN

Fjälllämmel *Lemmus lemmus* är ganska stor för att vara smågnagare (längd 12–15 cm, vikt ca 100 g) och omisskännlig genom sin färgteckning i rostbrunt, svart och gulvitt. Den hör hemma på kalvfället och i fjällbjörkskogen, där den betar av markvegetationen – främst mossa, starr och gräs. Fjälllämmel finns bara i Skandinavien fjällkedja österut till Kolahalvön. Längre österut ersätts den av andra lämmelarter. Det är en riktig liten tuffing som ofta sätter sig på baken och ”skäller ut” fjällvandrare den möter hellre än att springa undan. Som alla smågnagare kan den föröka sig snabbt. Finns det gott om mat kan ett par lämlar få 4–5 kullar per år med 3–6 ungar i varje kull, och det kan gå så fort som 20 dagar från födelse till könsmognad.

Normalt följer fjälllämmel (liksom andra smågnagare) en populationscykel med toppar ungefär vart fjärde år, men även om tillförlitliga data saknas är det tydligt att någonting hände från och med 1980-talet som störde denna cykel så att topparna uteblev, berättar

professor Birger Hörnfeldt som forskar på smågnagare vid SLU i Umeå. Detta ”något” var sannolikt en rad snöfattiga vintrar med upprepade mildvädersperioder som gjorde att den lilla snö som fanns blev hård och tätpackad ända ned mot markytan. Det s.k. subnivala rummet – den frostfria luftfickan mellan marken och snön, där lämlarna normalt lever gott under vintern – försvann. Detta gjorde att även om lämmelstammen var på väg upp under sommaren och hösten gick den i botten igen under vintern, vilket ledde till att inga riktiga populationstoppar kunde byggas upp. Fjälllämlar utgör basfödan för fjällens rovdjur, och därför drabbades även arter som fjällvråk (klassad som Nära hotad på Rödlisan), fjälluggla (Akut hotad) och fjällräv (Akut hotad).

Birger Hörnfeldt började följa lämmelpopulationerna i Västerbottens och Jämtlands fjälltrakter år 2001, och redan detta år märktes tecken på en viss återgång till mer normala förhållanden, med svaga toppar detta år samt 2004 och 2007. Tack vare riktigt

Fjälllämmeln är omisskännlig med sin brokiga färgteckning. Sommaren 2011 fanns det lämlar i hela den skandinaviska fjällkedjan, vilket ledde till att många arter som livnär sig på lämlar lyckades mycket bra med sin fortplantning. Fjällräv, fjällabb och till och med fjälluggla hade toppår. Fjälllämmel från Njulla, Abisko nationalpark. Foto: Gabriel Tjernberg

Lejfelt-Sahlén, A. 2011. Lämmelår igen – äntligen! – Fauna och Flora 106(3): 32–35.

Småvesslan är en gynnare som gillar lämmelungar. Denna individ var en av fem småvesslor som kilade in och ut bland stenarna på Njullas ostsluttning i juli 2011. Foto: Tomas Carlberg

gynnsamma vintrar med mycket snö och stabil kyla under de två senaste åren har populationen så äntligen kunnat ”lyfta”, och även om data från den fällfångst som bedrivits i respektive länsstyrelses regi inte väntas bli färdigräknade förrän framemot jul är det tydligt att det varit mycket gott om lämlar i de svenska fjällen i sommar – med all sannolikhet fler än någonsin under de senaste 30 åren. Och läget är likartat även på andra sidan Kölen.

Hur har då rovdjuren svarat på den ökade tillgången på lämlar?

– I de södra fjälltrakterna – där vi har stödprogram igång för fjällräv, så att det finns en population som

kan svara på den ökade födotillgången – har sommar- en varit exceptionellt lyckad. Inte mindre än 25 kullar vardera har fötts i Helagsfjällen och Borgafjällen samt 8 kullar i Vindelfjällen, säger Anders Angerbjörn, professor vid zoekologiska institutionen, Stockholms universitet.

Fjällräven har under många år varit akut hotad, men populationen har återhämtat sig något, bl.a. tack vare bra lämmelår. Foto: Johan Södercrantz, Stekenjokk, 2011.

*Sommaren 2011 blev en högtidsstund för svenska fjällvandrare. I Stekenjokk i Jämtland fanns förutom fjällrävar tre kullar med fjällugglor (samma hane i samtliga). I ugglornas skafferi fanns fjällämlar i överflöd.
Foto: Johan Södercrantz*

– Tyvärr har man varit påfallande ointresserad av såväl inventering av fjällräv som att arbeta med aktiva stödåtgärder för arten vid Länsstyrelsen i Norrbotten, så i den norra fjällvärlden är läget dåligt känt men förmodligen betydligt sämre. Vilket är beklagligt, för det är ju där som de stora potentiellt lämpliga markområdena finns, menar Anders Angerbjörn.

Hur starkt fjällugglorna i den svenska fjällvärlden påverkats av årets lämmeltopp är ofullständigt känt. Endast tre häckningar är inrapporterade.

– Men mörkertalet kan nog vara betydande, misstänker Birger Hörnfeldt. I Norge har arten haft ett riktigt rekordår med nästan 40 kända häckningar och i norra Finland konstaterades 10 häckningar.

För många svenska ornitologer innebar den gångna sommaren högtidsstunder i fält. Det var det lättillgängliga lågfjällsområdet vid Stekenjokk i Jämtland som i första hand drog till sig uppmärksamheten. En av de saliga skådarna är Martin Tjernberg.

– Wow! Att äntligen åter få se en fjällugglehäckning ger rysningar längs ryggraden! En fantastisk upplevelse som tillhör ”grädden på moset” under 50 års fågelskådning. Att dessutom få se fjällrävungar gör inte saken sämre.

Hur ser då framtiden ut? Enligt Birger Hörnfeldt tycks det för närvarande finnas något fler lämlar i höst (september) än det gjorde i våras. Trots det är ökningen såpass blygsam att beståndsutvecklingen förmodligen vänt och nu åter är på väg nedåt. Den som till även-

Fjälllabben drar nytta av den rikliga tillgången på fjälllämlar. Under normala år drar de vuxna fåglarna (t.h.) runt i fjällkejdjan och hankar sig fram på allt som går att äta. När det plötsligt blir mycket lämlar passar de på att häcka. Ungarna (t.v.) växer snabbt och är redo att dra söderut i slutet på augusti. Foto: Johan Södercrantz

”Den som till äventyrs hoppas på ett ännu starkare 2012 – kanske rent av med riktiga ”lämmeltåg” som t.ex. på 1960-talet – blir nog tyvärr besviken.”

tyrs hoppas på ett ännu starkare 2012 – kanske rent av med riktiga ”lämmeltåg” som t.ex. på 1960-talet – blir nog tyvärr besviken. Men hur brant nedgången blir beror bland annat på vädret och snötäcket under den kommande vintern. Vad fjällräven beträffar betonar Anders Angerbjörn att det är helt avgörande att man fortsätter med stödåtgärder (bl.a. stödutfodring och begränsning av rödrävsstammen), så att de ungar som fötts de senaste två åren har en hygglig chans att nå vuxen ålder. Kraschar lämmelbeståndet blir överlevnaden annars bara ca 10 %, berättar han. Ett stort problem på längre sikt, både för fjälllämmeln och de rovdjur som är beroende av den, är givetvis prognoserna om att vintrarna kommer att bli allt varmare i framtiden – inte minst i fjällvärlden. Men åtminstone just nu är läget onekligen betydligt bättre än på länge. ■

Anna Lejfelt-Sahlén

